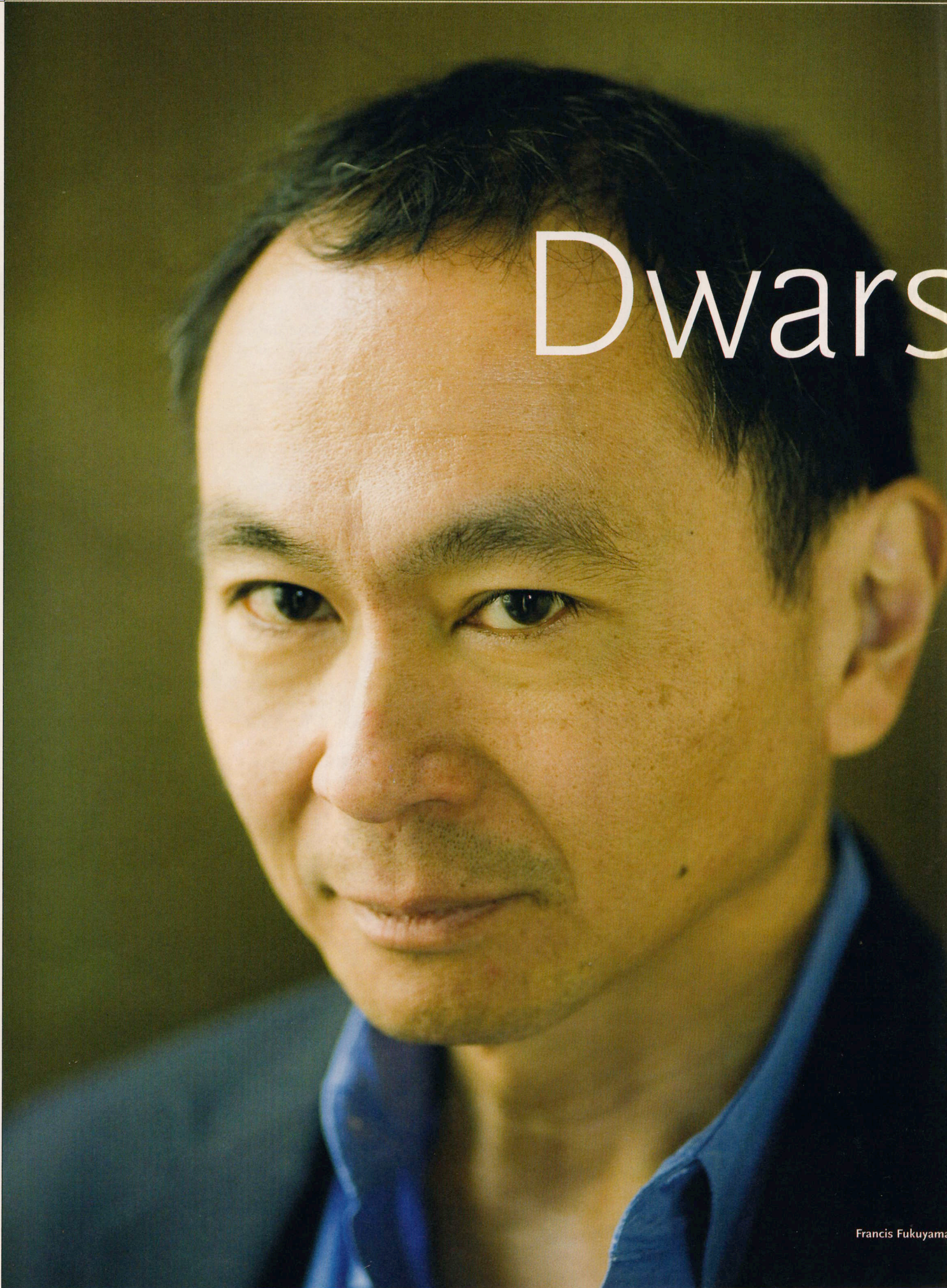

Dwars

DAVID LEVENSOM / GETTY IMAGES

Francis Fukuyama

ligger

Het is een ongekend warme voorjaarsdag in Washington, en Francis Fukuyama (1952) heeft zijn overhemd en das losgeknoopt. De telefoon onderbreekt de kennismaking – *London calling*, over zijn nieuwe boek.

Fukuyama's kantoor, op loopafstand van het Witte Huis, weerspiegelt zijn pretentieloze voorkomen. De muur achter hem is een uitpuilende boekenkast; wat er niet meer bij kon, staat in stapels op de vloer. Het kost moeite zijn wereldberoemde boek *The End of History and the Last Men* (1992) te vinden.

Daarin verkondigde de hoogleraar politicologie zijn geloof in de westerse liberale democratie als de universele en ultieme regeringsvorm. En hoewel hij blijft geloven in het verspreiden van vrijheid en democratie, trekt Fukuyama een grens daar waar het militaristische trekjes krijgt. Hij hamert erop dat Amerika niet kan besluiten waar en wanneer democratieën tot stand komen. Pikant, omdat hij in 1998 samen met onder anderen de huidige minister van Defensie Donald Rumsfeld en ex-staatssecretaris van Defensie Paul Wolfowitz een brief aan president Clinton ondertekende waarin werd aangedrongen op het verwijderen van Saddam Hoessein.

Fukuyama beseft dat neoconservatisme tegenwoordig in één adem wordt genoemd met de buitenlandse ambities van president Bush. Elke poging om het terug te claimen, lijkt hopeloos. In zijn boek komt hij daarom tot de conclusie dat hij 'neoconservatisme als politiek gedachtegoed niet meer kan ondersteunen'. Fukuyama roept op tot een ingrijpende demilitarisatie van Amerika's buitenlandbeleid. Moedeloos van de retoriek over een vierde wereldoorlog hoopt hij de angst voor terrorisme te verkleinen.

Fukuyama beëindigt het gesprek met Londen en schuift naar de punt van zijn stoel.

U kunt zich niet meer vinden in het neoconservatisme van vandaag. Wat gaf de doorslag?

(lacht) "Tegenwoordig wordt neoconservatisme neergezet als een soort fascistische doctrine. De neoconservatieven die zich lieten meeslepen door de ambities van president Bush, hadden altijd hun twijfels geuit over de 'maakbare samenleving', waarbij goede bedoelingen maar al te vaak strandden in slechte oplossingen. De aanzet tot een democratische transformatie van het Midden-Oosten was in mijn ogen niets meer dan een grensoverschrijdende versie van de 'maakbare samenleving'. Ik was ver-

Sinds de Amerikaanse invasie in Irak heeft hij zich ontpopt tot een fel criticus van de regering-Bush. En van het neoconservatieve gedachtegoed, waarvan hij juist een groot liefhebber was. In gesprek met **Francis Fukuyama**. 'Misschien moeten we op termijn een Iraans atoomwapen accepteren.'

baasd dat de neoconservatieven opeens zulke ambitieuze plannen ondersteunden. Vooral omdat zij altijd voor dergelijke ambities hadden gewaarschuwd."

Hoe overwonnen de voorstanders van de oorlog in Irak hun twijfels over die plannen?

"Dat is een groot raadsel. Ik vermoed dat het met het einde van de Koude Oorlog te maken had. Niemand verwachtte dat het communisme zo snel ineem zou storten. Iedereen dacht dat de harde kern de hakken in het zand zou zetten. Dat gebeurde niet. Het communistische rijk in Oost-Europa viel in acht maanden uiteen. Net als Bush raakten velen ervan overtuigd dat democratie een soort standaard was waar landen op terugvallen zodra ze van een dictator worden bevrijd.

"Ook speelden de Irakezen in de Verenigde Staten een grote rol. En dan bedoel ik niet alleen (de vroegere oppositieleider) Ahmed Chalabi. Net als Paul Wolfowitz bezocht ik regelmatig een grote groep Irakezen die rondom Detroit woonden. Zij hadden allemaal dezelfde boodschap: Irak is het meest vooruitstrevende land in het Midden-Oosten, het heeft een grote middenklasse en een hoogopgeleide bevolking. Als er één Arabisch land klaar was voor democratie dan wel Irak. Het probleem was dat deze groep het land 25 jaar eerder had verlaten. We zien nu met eigen ogen dat stamverbanden en religie weer helemaal terug zijn. Irak is eigenlijk teruggesleden in de tijd, maar deze groep Irakezen had daar niets van meegekregen."

Hoe groot was de neoconservatieve rol in de aanloop naar de invasie werkelijk?

"De twee hoofdrolspelers die binnen de regering op de oorlog aanstuurden, waren vice-president Dick Cheney, die niet bekendstaat als neoconservatief, en Donald Rumsfeld. Zodra hun autobiografieën verschijnen, zullen we een beter idee krijgen waar zij hun ideeën vandaan haalden. Paul Wolfowitz was de enige binnen de regering die neoconservatieve druk kon uitoefenen, en hij kon erg overtuigend overkomen. Maar deze oorlog aan de neoconservatieven toeschrijven is gewoon onjuist. In de nadagen van 11 september 2001 speelden veel factoren een rol en waren veel personen bereid de invasie te steunen."

President Bush spreekt nog vaak over een wereld op weg naar vrijheid en democratie. Een knipoog naar uw fameuze boek 'The End of History'. Heeft Bush dat boek goed begrepen?

"Iedereen begrijpt dat boek verkeerd. Het gaat over modernisering. Ik geloof in onderliggende sociaal-economische vooruitgang ►

als gevolg van economische ontwikkeling. Op termijn leidt dat tot toenemende politieke participatie vanwege het ontstaan van een rijkere wordende middenklasse die politieke eisen stelt. Dat is een langzaam proces, waar uiteindelijk democratie uit kan opbloeien. Er is echter niets deterministisch aan; er zijn geen natuurwetten die een democratische uitkomst forceren. De tijdshorizon is lang, maar Bush lijkt ervan overtuigd dat je dit proces kunt versnellen door bijvoorbeeld een dictator te verwijderen.

“Niemand in deze regering dacht dat Irak een lastige operatie zou worden. Wolfowitz zei dat deze oorlog zichzelf zou financieren uit Iraakse olie-inkomsten. Ze gingen er allemaal van uit dat ze Irak in 2003 weer zouden verlaten. En Rumsfeld had een eigen agenda: hij wilde per se bewijzen dat een hoogtechnologisch leger dergelijke operaties met een minimum aantal troepen kon uitvoeren.”

Loopt het in Irak mis omdat Washington er een potje van maakt, of had niemand hier een succes van kunnen maken?

“Ik vermoed dat we ook in de problemen zouden zitten als we geen fouten hadden gemaakt. Dat gezegd zijnde: we hebben veel fouten gemaakt. Er waren niet genoeg militairen, de avondklok werd niet gehandhaafd, plunderingen werden toegestaan, het leger werd ontmanteld, en er ontbrak een plan voor de nasleep van de oorlog.”

In uw boek vraagt u aandacht voor ‘nation building’. U beschuldigt Amerika op dat terrein van een Attention Deficit Disorder.

“Het is duidelijk dat er de laatste twintig jaren grote problemen waren in de derde wereld. Het Amerikaanse publiek werd pas wakker na de aanslagen van 11 september en ziet het nu voornamelijk als een terrorismeprobleem. Maar er is een grote verscheidenheid aan redenen – vluchtelingen, ziekten, armoede – waardoor lokale overheden falen en internationale problemen ontstaan. Er is behoefte aan een nieuwe gereedschapskist om dergelijke brandhaarden aan te pakken.”

Tegelijkertijd geeft u aan dat eigenlijk niemand weet hoe je ‘nation building’ aanpakt.

“Juist daarom moet het boven aan iedere agenda staan. Er lopen nu veel conservatieven in Amerika rond die zeggen dat ‘nation building’ moeilijk is en dat we het daarom maar niet moeten doen. Ik denk niet dat we ons zo’n houding kunnen veroorloven. Bijna iedereen is er onderhand van overtuigd dat falende overheden en overheidsinstellingen de oorzaak zijn van veel onderliggende problemen.”

Bush wenst deze uithoeken van de wereld tevens te democratiseren. Wat zijn daar de voorwaarden voor succes?

“Ik wil eerst duidelijk maken dat hij Irak niet op weg hielp naar democratie. Hij dwong het af door het regime te verwijderen. De kans op succes is dan veelal beperkt. Mijn argument is dat de Verenigde Staten langs politieke wegen in een aantal landen succesvol hebben ingegrepen: de Filippijnen, Hongarije, Polen, Taiwan, Zuid-Korea. Zo’n aanpak werkt niet bij een totalitair bewind. De democratische deur gaat pas op een kier bij semi-autoritaire regimes, als de leider zich geroepen voelt verkiezingen te houden in de hoop met de uitslag te sjoemelen. In zo’n geval kan de internationale gemeenschap druk uitoefenen door burgers te steunen, verkiezingen te controleren, de media een stem te geven en zo de ware natuur van het regime bloot te leggen.”

Dat geeft weinig hoop op succes in Afghanistan en Irak?

“Beide landen hebben een uitermate zwakke gezondheid, maar zijn niet totalitair. Afghanistan is in betere staat dan Irak. On-

der de Afghanen lijkt niemand opnieuw te verlangen naar een burgeroorlog. In Irak worden religie en sektarisch geweld steeds meer het probleem. Er is gewoon geen eenvoudig recept. Hoe garanderen we Irakezen en Afghanen onze steun voor de lange termijn zonder ze op te zadelen met het gevoel van een permanente bezetting? Soms is het beter om niet te nadrukkelijk aanwezig te zijn. Het dwingt de lokale overheden tot initiatieven die wij anders geneigd zijn gauw zelf te nemen. Hoe eerder je de lokale bevolking erbij betreft, hoe beter.”

Nederland stuurt juist een groot aantal militairen richting Afghanistan.

“Laten we duidelijk zijn: de NAVO-aanwezigheid in Afghanistan is niet ‘te’ groot, het is veeleer nauwelijks genoeg. De Verenigde Staten kunnen de hulp daar goed gebruiken. Veel hangt af van hoe de troepen ingezet gaan worden. De NAVO moet er niet op uit zijn de Taliban te verslaan, maar de Afghanen in staat te stellen dat zelf te doen.”

In uw boek probeert u tevens de angst voor terrorisme te verkleinen. President Bush blijft erop hameren dat de wereld er sinds 11 september anders uitziet. U zet daar vraagtekens bij.

“De aanslagen op 11 september verhoogden de angst voor ter-

‘Ik heb nooit gedacht dat Saddam een atoombom aan een terroristische organisatie zou geven. Dat angstbeeld werd gebruikt om de oorlog te rechtvaardigen.’

roristen die voor niets zouden terugdeinzen en nucleaire wapens probeerden te bemachtigen voor nihilistische doelen. We moeten ons daar zeker zorgen over maken, maar nu het onze volledige aandacht heeft, lijkt het beheersbaar. In de aanloop naar de oorlog werd opzettelijk geprobeerd deze angst aan Irak te verbinden. Ik heb nooit gedacht dat Saddam Hoessein een atoombom aan een terroristische organisatie zou geven. Dat angstbeeld werd gebruikt om de oorlog te rechtvaardigen. Dat heeft weer geleid tot het rechtvaardigen van gevangennissen van een bedenkelijk allooi, martelingen, afuisterpraktijken en allerlei andere praktijken die doorgewoond fout zijn.”

Voor veel Amerikanen lijkt het nog altijd onduidelijk wie hun vriend of vijand is. Geven zij de president daarom zoveel ruimte?

(opgewonden) “Bush werd niet voor niets bekritiseerd voor die misgelopen overname van zes Amerikaanse havens door Dubai Ports World uit de Verenigde Arabische Emiraten. Hij riep dat het gematigde Arabieren betrof, die aan onze kant stonden. Maar als president was hij medeverantwoordelijk voor de angst voor alles en iedereen uit die regio. Van begin af aan had Bush duidelijk moeten maken dat het een relatief kleine groep radicalen betrof en dat het niets met het islamitische geloof te maken had. Het was zijn verantwoordelijkheid om die fanaten te scheiden van de islamitische massa. Zelfs tijdens zijn herverkiezingscampagne, nadat openlijk was toegegeven dat er geen verband bestond tussen Saddam Hoessein en de vliegtuigkapers, verscheen Bush

voor beelden van het World Trade Center, praatte hij over Irak, en hield hij iedereen voor dat het allemaal met de oorlog tegen terrorisme te maken had.”

U adviseert toekomstige terroristische bedreigingen grondiger te analyseren en pleit voor terughoudendheid als het om militaire antwoorden gaat.

“Het is vrij duidelijk dat zowel Iran als Noord-Korea atoomwapens probeert te ontwikkelen. Onaanvaardbaar!, roept iedereen. Maar misschien kunnen we niet anders dan het op termijn accepteren. En zo goed als ik kan inschatten, kun je zelfs een nucleair Iran afdoende afschrikken. Het wordt allemaal wat riskanter, maar ik denk niet dat Iran een atoombom aan Hezbollah zal geven. Noord-Korea is ontoerekeningsvatbaar, dus des te meer reden om de ware dreiging grondig te analyseren. Is terrorisme een kwestie van autobommen en zelfmoordacties in islamitische landen en zo nu en dan in een Europees land, of is de dreiging van een nucleaire explosie in een westerse stad werkelijk aanwezig? Dat laatste vereist een extreem beleid. Voor al het andere is oorlog de verkeerde metafoor.”

U lijkt een stapje terug te willen doen, terwijl president Bush juist een stap vooruit doet met een nieuwe militaire doctrine: de preventieve oorlog. U haalt in uw boek Otto von Bismarck aan, die een preventieve oorlog omschrijft als ‘zelfmoord plegen uit angst voor de dood’. Wat kan Bush leren van Bismarck?

“Een preventieve oorlog is nooit een goed idee. Het vereist inzicht in de toekomst. Dat heeft tot nu toe nog niemand gehad. Duitsland was vóór 1914 paranoïde over Ruslands toekomstige militaire kracht. Er heerste het gevoel dat een preventieve oorlog noodzakelijk was om een toekomstig drama te voorkomen. Uiteindelijk bleek Rusland veel zwakker dan gedacht. Bismarck had een reden voor zijn voorzichtige wijsheid. Vele zaken blijken anders dan ze op het eerste gezicht lijken.”

De meeste Amerikanen zijn ervan overtuigd dat de Verenigde Staten hun militaire macht altijd voor de juiste redenen zullen aanspreken. Waarom?

“Amerikanen hebben nu eenmaal geheel andere ervaringen met militair optreden dan Europeanen. In de Amerikaanse historie is het leger overwegend voor goede doelen ingezet. Tijdens de revolutie werden de koloniale Britten verjaagd, de burgeroorlog beëindigde de slavenhandel, de Tweede Wereldoorlog bevrijdde Europa, en de Koude Oorlog herstelde democratie in Oost-Europa. Binnen de Verenigde Staten leeft het idee dat militair optreden de wereld veel goeds heeft gebracht, en kan brengen. Europeanen zijn gevormd door de Eerste Wereldoorlog en zien militair optreden in heel andere termen. Amerikanen mogen dan stellig geloven in hun goede bedoelingen, de rest van de wereld zal ook overtuigd moeten worden.”

De waarderingcijfers voor Bush zijn ongekend laag. Mocht hij u om advies vragen, wat zou hij dan te horen krijgen?

(lacht hard) “Stop met iedereen achter tralies te zetten en ontsla Donald Rumsfeld, die in mijn ogen de auteur van dit beleid is. Houd je aan de Conventies van Genève, sluit de poort van Guantánamo, en begin met een schone lei.”

Is er leven na het neoconservatisme?

“Het heeft mijn leven nooit bepaald.” |

Francis Fukuyama: **Na het neoconservatisme**. Contact. €24,90.

America at the Crossroads: Democracy, Power, and the Neoconservative Legacy.

Yale University Press. €29,75.

Wie laat haar
weer even kind zijn?

Steun het CliniClowns effect!